УДК 330.342

М. С. Карпенко, аспірантка,
кафедра міжнародного менеджменту
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН СФЕРИ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

У статті розглянуто питання охорони інтелектуальної власності в Україні, проведено порівняння статистичних показників у сфері інтелектуальної власності за попередній і поточний період, визначені пріоритетні напрями важливі для розвитку сфери, яка є основним об'єктом дослідження. Проаналізовано вплив сучасних кризових явищ на сферу інтелектуальної власності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інтелектуальна власність, угода ТРІПС, охорона інтелектуальної власності, економічна криза.

Актуальність дослідження. В умовах глобалізації економіки, питання, які стосуються розвитку інтелектуальної власності, а разом із тим і розвитком економічного та соціального сектору виходять у ранг пріоритетних. Це зумовлено гострою необхідністю розвитку наукоємних сфер економіки, обміном продуктами інтелектуальної власності, який повсякчас має регулюватися на законодавчому рівні. Також значний вплив на розвиток і охорону прав інтелектуальної власності справляє вступ України до СОТ, однією із вимог якої біла гармонізація законодавства України із міжнародними договорами, які призначені регулювати дану сферу. Сукупність даних факторів та сучасна кризова економічна ситуація в Україні привернула увагу вищих органів влади до питання охорони і розвитку сфери інтелектуальної власності.

Аналіз досліджень та публікації. Тема охорони прав інтелектуальної власності розкривається як зарубіжними, так і вітчизняними авторами. Зокрема питання захисту інтелектуальної власності та статистичний аналіз висвітлюється такими авторами, як Жарінова А, Андрощук Г, Близнюк І. та ін. Певні аспекти пливу кризових явищ на сферу інтелектуальної власності подає у своїх статтях Штогінов І.

© М. С. Карпенко, 2009

Основні невирішені питання. Вплив кризових явищ на інтелектуальну власність являється питанням актуальним, відповідно багато уваги приділяється дослідженню різних підходів до аналізу питання, а також прогнозуванню розвитку інтелектуальної сфери у період виходу країни із кризи.

Цілі статті. Основними цілями даної статті є короткий огляд системи охорони інтелектуальної власності, аналіз статистики у даній сфері, а також аналіз сучасної ситуації під впливом кризи.

Основний зміст статті. Реалії сьогодення свідчать про те, що питання, які стосуються охорони інтелектуальної власності в світі, вийшли на перший план і стали вже не просто юридичними або комерційними. Це пояснюється всеосяжністю інтелектуалізації сучасної світової економіки, вони все більш стають політичною проблемою, пов'язаною з економічною безпекою, та вимагають стратегічних підходів до їх вирішення. Процеси інтелектуалізації досягли надзвичайно високої інтенсивності, немислимої ще десятиріччя тому у зв'язку із розвитком економіки та активних глобалізаційних процесів. Проте на відносно стабільний розвиток системи охорони інтелектуальної власності та пріоритетів її розвитку значний вплив становила сучасна глобальна фінансово-економічна криза, а у випадку України, і політична криза. Вплив кризи на інтелектуальну власність є актуальним питанням на сьогодні, тому даному питанню буде присвячена увага у даній статті.

Варто зазначити, що інтелектуальна власність та її розвиток є основою інноваційного розвитку в цілому, без якого неможливий розвиток різних сфер економіки країни. Значний вплив на розвиток даної сфери справляє правовий та юридичний захист, який у різних країнах знаходиться на різному рівні. Протягом тривалого часу правове регулювання відносин, що виникають у зв'язку з використовуванням інтелектуальних цінностей, вважалося цілком і повністю завданням національних держав, які тим самим заохочували творчість і сприяли вільній ефективній торгівлі результатами інтелектуальної праці з метою економічного та соціального розвитку. Країни по-різному намагалися врегулювати баланс між правами творців на свої твори і правом суспільства на вільний доступ до цих творів. У результаті виникали певні невідповідності між різними національними законами про захист прав інтелектуальної власності. Права, що визнавалися в межах однієї країни, при відсутності спеціальних міжнародних угод для решти країн не існували. Важливо враховувати, що сьогодні в основно-

му вже сформувалася глобальна система правової охорони інтелектуальної власності. Україна адаптується до неї через намір розвиватися як складова частина світового співтовариства, а не як економіка, відгороджена від світових тенденцій соціально-економічного і технологічного розвитку. За останні роки Україна значно активізувала процес входження в світові структури, які регулюють інтелектуальну власність, і вже є учасницею понад десяти міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері. Завершено також процес входження до Світової організації торгівлі (СОТ) і забезпечено участь в Угоді про торгові аспекти прав інтелектуальної власності (ТРІПС). Продовжується процес приєднання до низки міжнародних конвенцій і договорів. Угода ТРІПС є одним з прикладів міжнародного договору нового покоління, що надає правове закріплення тим змінам у житті міжнародного співтовариства, які сьогодні зазвичай іменують терміном «глобалізація», та віддзеркаленням процесів, що відбуваються [2].

Участь в Угоді ТРІПС поряд з іншими договорами в рамках СОТ майже 150-ти країн дає підставу говорити про його універсальність і світове значення. Той факт, що Угода ТРІПС нерозривно пов'язана з іншими договорами та конвенціями з правової охорони на результати інтелектуальної діяльності робить актуальним питання про визначення характеру взаємодії не тільки міжнародних договорів, але і міжнародних міжурядових організацій. Слід підкреслити, що протягом останнього десятиріччя в Україні відбувався досить інтенсивний процес становлення державної системи правової охорони інтелектуальної власності, ядром якої є Державний департамент інтелектуальної власності. Нині вона сформована і здатна виконувати основні функції. Її діяльність регулюється 37 законами і понад 100 підзаконними актами, які поширюють свою дію на об'єкти інтелектуальної власності й на сферу захисту від недобросовісної конкуренції [9].

Однією з умов угоди ТРІПС є положення про режим найбільшого сприяння. Це означає, що ті переваги, які надаються членом СОТ громадянам інших держав-членів, повинні, як правило, розповсюджуватися й на громадян інших членів організації навіть, якщо такий режим сприятливіший, ніж той, яким користуються власні громадяни. Тому важливим було вирішення проблеми отримання національного режиму для іноземних заявників, зокрема, щодо сплати зборів і мита. Подвійна шкала оплати, яка існувала перед вступом до СОТ, була тимчасовим заходом, обумовленим економічною ситуацією в країні. Її необхідно було усунути, оскільки дотримання принципу національного режиму стосов-

но іноземних заявників у країні, що приєдналася до СОТ, є обов'язковим. Визначення розмірів зборів і мита покладено на Кабінет Міністрів України [4].

Варто зазначити, що державна політика у сфері правової охорони інтелектуальної власності України повністю забезпечує умови надання правової охорони заявникам на об'єкти промислової власності. Це підтверджують також статистичні дані, зокрема, за перше півріччя 2008 року. Аналіз результатів роботи у сфері правової охорони інтелектуальної власності в Україні за останні роки свідчить, що активність вітчизняних винахідників, авторів промислових зразків і корисних моделей, залишається стабільно високою. Так, за І півріччя поточного року до Державного департаменту інтелектуальної власності надійшло майже 28 тисяч заявок на об'єкти промислової власності, що перевищило показник відповідного періоду минулого року на 21 %. Загальна кількість заявок на винаходи та корисні моделі зросла на 18 % і становить понад 8,5 тисяч заявок, на промислові зразки — на 37 % (понад 1,3 тисячі). Кількість заявок на знаки для товарів і послуг зросла на 21 % і становить понад 17 тисяч, при цьому кількість заявок, поданих за національною процедурою за відповідний період дорівнює майже 13 тисяч. Станом на 1 червня 2008 року видано майже 233 тисячі охоронних документів. З них — понад 88 тисяч патентів на винаходи та 33 тисячі патентів на корисні моделі, майже 17 тисяч патентів на промислові зразки та близько 94 тисячі свідоцтв на знаки для товарів і послуг. Також здійснено понад 78 тисяч міжнародних реєстрацій знаків за Мадридською угодою [9].

За І півріччя 2008 року вітчизняними заявниками подано 7,1 тисяч заявок на видачу патентів на винаходи та корисні моделі, що майже на 18 % перевищує рівень відповідного періоду 2007 року. Важливою ланкою у роботі з аналізу та прогнозування економічних відносин у сфері промислової власності є вивчення винахідницької активності національних заявників у регіональному, галузевому, секторальному розрізах, вивчення найбільш перспективних галузей економіки як на стадії подання заявок, так і на стадії впровадження винаходів у виробництво, виявлення взаємозв'язків між винахідницькою активністю та кінцевими результатами інноваційної діяльності в різних галузях економіки, її впливу на прискорення економічного зростання держави [9].

Як свідчать наведені дані, кількість заявок на винаходи і корисні моделі, поданих національними заявниками — юридичними

особами, протягом І півріччя поточного року збільшилась порівняно з аналогічним періодом минулого року та склала 4,6 тис. одиниць. Аналіз розподілу загальної кількості поданих заявок у регіональному розрізі свідчить, що найбільшою винахідницькою активністю відзначаються підприємства–заявники, що розташовані у промислово розвинених регіонах — Дніпропетровській, Донецькій, Вінницькій, Запорізькій, Львівській, Одеській, Харківській областях і м. Київ, якими протягом даного періоду подано загалом майже 70 % загальної їх кількості.

Найвищою винахідницькою активністю вирізняються наукові організації і навчальні заклади Міністерства освіти і науки України. У І півріччі поточного року ними подано 1627 заявок, або 35,2 % загальної кількості заявок від юридичних осіб (протягом аналогічного періоду минулого року — 1242 заявок і 32,5 % відповідно). Організаціями Міністерства охорони здоров'я подано 473 заявки (10,2 % загальної кількості) проти 423 і 11,1 % у І півріччя 2007 р.; Національної академії наук — 320 заявок і 6,9 % (проти 292 і 7,6 %, відповідно у І півріччі минулого року). Високі показники подання заявок на винаходи і корисні моделі також у таких організацій: Академії медичних наук України (151 заявка і 3,3 %), Міністерства промислової політики (139 заявок і 3,0 %), Української академії аграрних наук (109 заявки і 2,4 %) та акціонерних товариств відкритого типу, створених на основі державних підприємств (277 заявок і 6,0 %) [9]. Серед вищих навчальних закладів, підпорядкованих Міністерству освіти і науки, найбільш активними у поданні заявок виявилися винахідники Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Вінницького національного технічного університету, Національного університету харчових технологій, Тернопільського державного технічного університету ім. Івана Пулюя, Одеської національної академії харчових технологій, Національного технічного університету «Харківський технічний інститут».

Розподіл загальної кількості поданих заявок за галузевим принципом заявників дозволяє визначити найбільш активні щодо технічної творчості галузі економіки України. Понад 72 % загальної кількості заявок на винаходи і корисні моделі подано організаціями, що належать до видів економічної діяльності «Освіта» (2388 заявки або 51,7 % загальної кількості) і «Дослідження і розробки» (951 заявок і 20,6 %). Досить активними були також заявники, що працюють у галузі машинобудування (130 заявок і 2,8 %, відповідно), металургії та виробництва готових металевих

виробів (114 і 2,5 %). Порівняльний аналіз розподілу заявок за основними технічними напрямами відповідно до Міжнародної патентної класифікації (МПК) свідчить про збереження тенденцій щодо пріоритетів патентування для національних та іноземних заявників, що склалися у попередні роки. Для іноземних заявників пріоритетами у патентуванні були такі напрями: «Хімія (органічна)» — 379 заявок (26,0 % загальної кількості іноземних заявок), «Медикаменти для терапевтичних, стоматологічних або гігієнічних цілей» — 184 заявки (12,6 %).

Від вирішення питання створення ефективної системи охорони і захисту інтелектуальної власності залежить міцність фундаменту для інноваційної моделі розвитку України, її модернізації, підвищення конкурентоспроможності в світовий соціально-економічний системі. А від цього, у свою чергу, зростають перспективи створення робочих місць у нових галузях, які визначають обличчя світової економіки XXI сторіччя економіки, що базується на знаннях. Це стосується також і питання створення цивілізованого ринкового середовища, в якому й підприємці, й споживачі були б надійно захищені від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використовуванням об'єктів інтелектуальної власності, виробництвом фальсифікованих товарів. Саме цьому сприяє діяльність державної системи правової охорони інтелектуальної власності України [7].

Можна зробити висновок, що сфера інтелектуальної власності є перспективною, і вона має значний вплив на соціальну сферу життя, економічну та є чинником, який інтегрує Україну в Європу. Проте сьогоднішня глобальна економічна криза спричинила значний вплив на пріоритети у галузі інтелектуальної власності, зокрема в Україні [10].

Сьогодні криза удвічі зменшила фінансову базу фундаментальних наукових досліджень. Девальвація гривні призвела до того, що залишене на минулорічному рівні державне фінансування вже не забезпечує всі напрямки наукового пошуку. Зате, за свідченням Українського наукового клубу, значно зріс інтерес держави та бізнесу до розробок у галузі альтернативної енергетики та енергозбереження, біотехнологій вирощування чистих продуктів і модернізації виробництв [10].

Із 2004 року українська наука переживала період піднесення. Фінансування поступово зростало, і це стимулювало дослідження. Однак цього року видатки заморозили на попередньому рівні.

Криза вплинула на виконання Україною міжнародних угод, пов'язаних із участю у спільних дослідженнях, оскільки співвідношення гривні до долара фактично переполовинило фінансові можливості українських дослідників. Дуже важливо підтримувати пріоритетні напрямки, тобто ті, які можуть давати результат. Адже саме тому, що не впроваджувалися інновації, не проводилася модернізація, ми тепер маємо посилення кризи в металургійній і хімічній промисловості. Українська наука пропонувала свої ноу-хау, але олігархічні власники не були зацікавлені в їхньому впровадженні (за словами Володимира Полохало — голови парламентського комітету з питань науки і освіти). Із таким баченням погоджуються і науковці.

Криза може здолати світоглядну суперечність, яка існувала між наукою і суспільством. Досі переважав підхід — «спочатку економіка, а потім наука». Насправді ж, без пріоритету освіти й науки не можна збудувати конкурентну економіку. Період кризи можна використати для перегляду стратегій. Україна могла б постати, як країна аграрних біотехнологій, країна вирощування чистих продуктів харчування. Наші ресурси, наші чорноземи цікавлять усіх. До того ж, ми маємо розробки в галузі літакобудування та радіофізики, які не мають аналогів у світі. Цим обов'язково треба скористатися — наголошує директор Українського наукового клубу [10].

Гострота українських проблем напряму пов'язана із неправильним стратегічним підходом до використання здобутків науки. Для прикладу, Київ би не мав тепер страшної проблеми зі сміттям, якби у 1994 році тогочасне керівництво міста і країни пішло на пропозиції ЄБРР про будівництво надпотужного сміттєпереробного заводу. Позитивний бік кризи полягає у тому, що тепер влада сама звертається до науки за допомогою. Зокрема, уряд звернувся за допомогою до вчених, щоб вирішити «газову кризу». Йшлося про енергозбереження та задіяння усіх можливих альтернативних варіантів: біопалива, атомної енергетики, теплових насосів, енергії сонця, води та вітру. Учені вважають, що криза «розвернула владу обличчям» до наукового потенціалу і продемонструвала, що без упровадження інновацій нормальний розвиток країни неможливий [10].

Висновок. За останні роки Україна значно активізувала процес входження в світові структури, які регулюють інтелектуальну власність, і вже є учасницею понад десяти міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері. Завершено також процес входження до Світової організації торгівлі (СОТ) і забезпечено участь в

Угоді про торгові аспекти прав інтелектуальної власності (ТРІПС). Але кризоі явища в країні відбилися на пріоритетах та планах розвитку системи інтелектуальної власності. Дослідження показало, що сучасна криза має звичайно негативні наслідки, але й позитивні, якщо раніше наукові питання вважалися переважно не пріоритетними, то тепер ситуація змінюється, приводячи владу до того що вони має розвивати науку аби втриматися на плаву, та будувати конкурентоспроможну економіку. Сфера інтелектуальної власності є перспективною, і вона має значний вплив на соціальну сферу життя, економічну та є чинником, який інтегрує Україну в Європу. Проте сьогоднішня глобальна економічна криза спричинила значний вплив на пріоритети у галузі інтелектуальної власності, зокрема в Україні.

Література

1. *Андрощук Г. О.* Міжнародне співробітництво України у сфері правової охорони інтелектуальної власності / Г. О. Андрощук // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: Матеріали наук.-практ. конф., жовт. 1998 р. — К., 1998. — С. 350—353.

2. *Близнюк І. П.* Управління інтелектуальною власністю в умовах інноваційного оновлення виробництва / І. П. Близнюк // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. — Д., 2005. — Вип. 205. — Т. 4. — С. 1014—1020.

3. *Бобровскі Є.* Інтелектуальна власність як джерело якісного розвитку: Загальний огляд для малих і середніх підприємств / Є. Бобровскі, В. Жаров; ред. М. В. Паладій; Всесвіт. орг. інтелект. власності, М-во освіти і науки України, Держ. департамент інтелект. власності. — К., 2003. — 207 с.

4. *Бошицький Ю. Л.* Право інтелектуальної власності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Бошицький Юрій Ладиславович; Київ. ун-т права НАН України. — К.: Логос, 2007. — 488 с.

5. *Воліков В. В.* Особливості становлення інституту інтелектуальної власності в Україні / В. В. Воліков // Економіка: проблеми теорії та практики: міжвуз. зб. наук. пр. / Дніпропетр. держ. ун-т. — Д., 2007. — Вип. 224. — Т. 1. — С. 240—251.

6. *Гордієнко С. Г.* Пізнання сфери захисту інтелектуальної власності в Україні: методологічні проблеми: [монографія] / Гордієнко Сергій Георгійович. — К.: Скіф, КНТ, 2008. — 140 с.

7. *Гуменюк О.* До питання про охорону інтелектуальної власності / О. Гуменюк // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (30 трав. 2001 р., Київ). — К., 2001. — Т. 1. — С. 318—320.

8. *Дригваль Н. П.* Державне сприяння створенню економіко-правових умов детінізації відносин у сфері обороту об'єктів інтелектуальної власності / Н. П. Дригваль // Вісн. Луган. акад. внутр. справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. — Луганськ, 2004. — Вип. 3. — С. 133—145.

9. *Жарінова А*. Інтелектуальна власність — фундамент інноваційної моделі розвитку. — К., 2009 .

10. *Штогін І.* Наука і криза: ресурсів менше — зацікавленості більше» // Стаття. Прага — 18.03.2009 р.

Статтю подано до редакції 03.03.09 р.

УДК 331.556.4

О. М. Білик, асистент,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто міжнародний досвід регулювання міграційних процесів в умовах глобалізації та окреслено стратегічні пріоритети міграційної політики України у напрямку збереження національного людського капіталу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобалізація, трудова міграція, міграційна політика, людський капітал.

Постановка проблеми. Сучасний соціально-економічний розвиток держав, у тому числі і України, відбувається під впливом глобалізаційних процесів. Одним з визначальних нині глобальних процесів є інтелектуальний перерозподіл світу, що означає змагання між країнами за володіння останнім поки що не розподіленим світовим ресурсом — людським інтелектом, а саме за володіння носіями сучасних знань і творцями новітньої техніки,

© О. М. Білик, 2009